

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *ВОРОГ* У ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

THE VERBALIZATION OF CONCEPT *ENEMY* IN TURKISH LINGUISTIC WORLDVIEW

Тімкова Т.М.,

orcid.org/0000-0002-1711-056X

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри тюркської філології

Київського національного лінгвістичного університету

Кислиця А.В.,

orcid.org/0009-0009-8048-8627

студентка III курсу факультету східної і слов'янської філології

Київського національного лінгвістичного університету

Сучасна лінгвістика активно досліджує мовну репрезентацію концептів, серед яких вербалізація образу ворога в нинішніх умовах привертає до себе увагу все більшої кількості науковців, проте в турецькій лінгвістиці наразі такі праці відсутні і викликають інтерес з точки зору української тюркології. Актуальність наукової праці зумовлена потребою дослідження трансформаційного впливу воєнних подій на когнітивні процеси турків, що сприяє формуванню концептуальної моделі їхнього світосприйняття. Тому ми зосереджуємо нашу увагу на дослідженні вербалізації концепту *ВОРОГ* у турецькій мовній картині світу крізь призму когнітивної лінгвістики, його семантичної структури, лексико-фразеологічної репрезентації, та побудові номінативного поля, що дає змогу розкрити особливості турецького мислення. Визначення ключових лексичних одиниць, що репрезентують цей концепт, зокрема *düşman*, *hasım*, *yağlı*, а також фразеологічні конструкції, дають змогу відслідкувати конотативне навантаження поняття ворога у турецькій мовній картині світу.

Особливу увагу приділяємо побудові номінативного поля концепту *ВОРОГ*, що складається з ядра, прямих номінацій та периферійних елементів, включаючи в себе абстрактні іменники, прикметниково-іменникові конструкції та стійкі словосполучення, що дасть змогу визначити семантичне наповнення концепту, його основні маркери, культурно-когнітивні аспекти його вербалізації та їхнє місце у турецькій мовній картині світу. Реалізація концепту на фразеологічному рівні демонструє глибину культурно-семантичного наповнення поняття ворога в турецькому світогляді, оскільки прислів'я та ідіоми відображають народну мудрість, історичний досвід та соціокультурні особливості турецької мовної традиції. Робота в цілому спрямована на глибше розуміння механізмів концептуалізації ворога у турецькій мовній картині світу та його впливу на формування світоглядних структур носіїв мови.

Ключові слова: турецька мова, когнітивна лінгвістика, мовна картина світу, концептосфера, концепт *ВОРОГ*, номінативне поле, паремії.

Modern linguistics actively investigates the linguistic representation of concepts, with the verbalization of the enemy image in the current context attracting increasing scholarly attention. However, such studies are currently absent in Turkish linguistics, sparking interest from the perspective of Ukrainian Turkology. The relevance of this research is driven by the need to examine the transformative impact of wartime events on the cognitive processes of Turks, which contribute to the formation of their conceptual worldview. Thus, we focus on analyzing the verbalization of the concept *ENEMY* within the Turkish linguistic worldview through the lens of cognitive linguistics, exploring its semantic structure, lexical and phraseological representation, and the construction of a nominative field that reveals distinct features of Turkish cognition. Identifying key lexical units that represent this concept – such as *düşman*, *hasım*, *yağlı* – alongside phraseological constructions enables the examination of the connotative meanings associated with the enemy concept in Turkish linguistic cognition.

Particular attention is given to the development of the nominative field of the concept *ENEMY*, consisting of a core, direct nominations, and peripheral elements, including abstract nouns, adjective-noun constructions, and stable word combinations. This approach facilitates the determination of the semantic content of the concept, its primary markers, cultural-cognitive aspects of its verbalization, and its place in the Turkish linguistic worldview. The realization of the concept at the phraseological level highlights the depth of the cultural-semantic content of the enemy notion in Turkish thought, as proverbs and idioms reflect folk wisdom, historical experience, and the socio-cultural characteristics of Turkish linguistic tradition. Overall, this study aims to provide a deeper understanding of the mechanisms of enemy conceptualization in the Turkish linguistic worldview and its influence on the formation of the cognitive structures of native speakers.

Key words: Turkish language, cognitive linguistics, linguistic worldview, concept sphere, concept *ENEMY*, nominative field, paremsias.

Сучасна українська лінгвістика дедалі активніше досліджує механізми та засоби мовної репрезентації концептів. Лінгвокогнітивний аналіз охоплював різноманітні поняття, проте останнім часом особливу увагу приділено специфіці

вербалізації концептуалізованого образу ворога. Враховуючи його безпосередній зв'язок із війною, що стала середовищем існування багатьох людей, сприйняття концепту *ВОРОГ* в суспільній свідомості набуває особливої гостроти. Концепт

ВОРОГ зберігає свою загальну сутність, але водночас може змінюватися, набуваючи більш конкретних і емоційно забарвлених рис під впливом значних суспільних подій, зокрема війни. Саме тому його дослідження залишається актуальним і привертає увагу науковців-лінгвістів. Українські лінгвісти в силу контексту свого існування в умовах війни все частіше зосереджують свою увагу на осмисленні цього явища та способах його відображення у мові, здебільшого аналізуючи його на основі матеріалів політичного дискурсу та медійних текстів. Що стосується аналізу цього концепту у турецькій мовній картині світу, лінгвістичні розвідки такого змісту відсутні.

Сучасні напрями лінгвістики зосереджені на вивченні мови через особистісний аспект, де одну з провідних ролей відіграє когнітивна лінгвістика, відносно молода галузь мовознавства, що швидко розвивається і досліджує зв'язок між мовою та процесами мислення. Дослідники що працюють у галузі когнітивної лінгвістики зосереджують свої зусилля на вивченні ментальних процесів, що відбуваються під час породження, сприйняття, осмислення та розуміння мови, а також її роль в пізнавальній діяльності людини, аналізуючи тексти з погляду логічного членування позамовної дійсності [1 с. 77].

Дослідженням проблематики когнітивної лінгвістики займалось багато вчених з різних країн світу. Її основу заклали Р. Лангакер, Р. Джекендофф та Дж. Лакофф. Серед відомих мовознавців сучасності, які займалися дослідженням когнітивної лінгвістики ми можемо виділити такі прізвища як Ж. Фоконьє, Б. Рудзка-Остін, І. О. Голубовська, С. Жаботинська, М. Кочерган, М. Полюжин, О. Снітко, В. Жаворонок, А. Приходько, Л. Лисенко, Т. Вільчинська.

Українські тюркологи також присвячують свої наукові розвідки дослідженню концептів турецької мовної картини світу, серед них С. В. Сорокін, І. О. Каціон, І. Л. Покровська, Є. Ф. Римар, Н. В. Сіленко, О. В. Карпенко, К. О. Тищенко.

Серед турецьких лінгвістів, що зробили свій внесок у дослідження когнітивної лінгвістики уваги заслуговують праці Н. Уйгура, Б. Гювенча, Д. Аксана, Б. Деміраля, Д. Гюная, Ш. Уналана, М. Гьокберка та ін.

Когнітивна лінгвістика вивчає роль мови в процесах мислення та пізнання світу, у процесах його формулювання у мовлення а також особливості співвідношення концептів з мовними картинами світу.

Головним методом дослідження концепту у розрізі когнітивної лінгвістики є концептуальний аналіз, що має на меті реконструкцію когні-

тивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування та упорядкування знань про об'єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду [2, с. 103–105].

Притаманний когнітивному аналізу логічний аспект зосереджується на визначенні закономірностей внутрішньої організації концепту, встановленні його елементів а також виявленні між ними логічних зв'язків.

Дослідженню концепту ВОРОГ присвятили свої наукові розвідки такі науковці, як А. Червінчук (репрезентація концепту «ВОРОГ» в українській військовій документалістиці (2015–2018 рр.) [3]; І. Басовець (дослідження вербального вираження концепту «ВОРОГ» у політичних промовах президентів України та США) [4]; Н. Кондратенко (особливості вербалізації концепту ВОРОГ в українському політичному дискурсі) [5]; Г. Коваленко (концепт «ВОРОГ» у фольклорному дискурсі) [6]; В. Туренко (Концепт «ВОРОГ» у ранньогрецькій філософії: його семантика, термінологія та текстуальний аспект) [7]; О. Кузьменко (концепт «ВОРОГ» в інтерпретаційній парадигмі фольклору XX століття) [8] та багато інших. Однак школа турецької когнітивної лінгвістики досі не зосереджувала увагу своїх дослідників на проблематиці досліджень концепту ВОРОГ, хоча вони мають велику актуальність для сприйняття та вивчення турецької мовної картини світу загалом.

Вивчення вербалізації концептів дозволяє виявити особливості турецького мислення та мовного вираження, а аналіз паремій, фразеологічних одиниць та ідіоматичних зворотів підтверджує важливість культурно-когнітивних чинників у формуванні мовної картини світу.

У нашому дослідженні дотримуємось комплексного розуміння концепту як багатогранного ментального комплексу, що вербалізується у мові та формується на основі чуттєвого та раціонального досвіду особистості. Також слід зазначити, що у концепті будуть міститись ознаки суб'єктивного та об'єктивного сприйняття.

Концепт ВОРОГ відіграє важливу роль у формуванні мовної картини світу у будь-якій культурі. У турецькій мові даний концепт репрезентований багатьма лексичними одиницями, які відображають не тільки історичні, а і культурні та соціальні особливості турецького народу. Дослідження концептів надає нам змогу зрозуміти, яким чином уявлення про ворога, які закріплені у мові, а також те, які конотації вони в собі несуть, впливає на світогляд носіїв турецької мови.

Розгляньмо когнітивну дефініцію лексичних одиниць, що репрезентують концепт ВОРОГ у турецькій мовній картині світу. Термін «когнітивна дефініція» був введений у науковий обіг польським мовознавцем Є. Бартмінським. Він здійснив аналіз мовознавчої адекватності та придатності лексикографічних дефініцій та зробив висновок, що лексикографи базують дефініції на науковому знанні, хоча вони мали б спиратись на загальномовні знання [9. с. 89]. Отже, когнітивна дефініція – це визначення, яке описує значення слова через певні когнітивні структури, а саме через уявлення, асоціації, емоції та знання, які носій мови пов'язує з цим словом.

Спершу звертаємось до лексикографічних джерел з метою визначити когнітивні дефініції лексичних одиниць, які будуть репрезентувати концепт ВОРОГ у турецькій мові, а саме *düşman*, *yağı*, *hasım*. Найбільш поширеною лексичною одиницею на позначення поняття ВОРОГ є *düşman*.

Düşman – ворог; той хто бажає комусь зла, ненавидить його або бажає завдати шкоди. Дана дефініція у турецькій мові вживається доволі часто та може поєднуватись з іншими частинами мови утворюючи ідіоми або сталі вирази/прислів'я, які також будуть демонструвати ворожість до інших: *düşman kuvvetleri* – ворожі сили; *düşman çatlamak* – злити ворогів і викликати заздрість своєю доброю поведінкою та досягненнями; *düşman başına* – (вр.) нехай це впаде (перепадє) на голову ворога; *düşman olmak* – починати таїти образу; *düşman düşmana gazel okumaz* – (вр.) від ворога можна очікувати лише зла/від ворога добра не чекають; *düşmanı püskürtme* – розгромити ворожі сили та відкинути їх назад; *düşmanın ileri hatları* – сили, відправлені ворогом на фронт; *düşmanı kesilmek* – бути ворогом, прикидатись ворогом і займати позицію; *düşman ağzı* – наклеп; *düşman düşmanın halinde anlamaz* – (вр.) ворог думає, що сильніший ніж є насправді (досл. Ворог не зрозуміє становище свого противника); *düşmanı topun namlusunda görmek* – битися з ворогом особисто, стріляти і вбивати ворога впритул (досл. Бачити ворога у дулі гармати); *düşman çatlamak* – дратувати людей, які вас не люблять, хизуючись успіхами чи поведінкою; *düşman eline düşmek/geçmek* – потрапити до рук ворога; *düşman gözüyle bakmak* – вважати когось ворогом/вбачати ворога у комусь; *düşman ile teslim mukavesi* – акт капітуляції; *düşmanı oyalamak* – сковувати ворога; *düşmanı önlemek* – випередити ворога; *düşman sınıfları* – ворожі класи; *düşmana sokulmak* – зближуватись з ворогом/контактувати

з ворогом; *amansız düşman* – смертельний ворог; *ana düşman* – залятий ворог; *baş düşman* – найлютіший ворог; *düşman eteğini altından çıkar* – (вр.) ворог може з'явитись навіть з-під землі (досл. Ворог вилізе навіть з-під підшви); *dost yüzünden, düşman gözünden belli olur* – (присл.) друга можна побачити по обличчю, а ворога – по очах; *dost başa, düşman ayağa bakar* – (присл.) дай ворогу шанс – і він використає його проти тебе (досл. Друзі дивляться на голову, вороги – на ноги); *düşmanın karınca ise de hor bakma* – (присл.) не бий ворога, доки не пізнаєш його сили. (досл. Навіть якщо ваш ворог – мураха, не зневажайте його.); *belli düşman, gizli dosttan yeğdir* – (присл.) не все те ворог, що проти тебе йде (досл. Відкритий ворог краще, ніж таємний друг); *akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır* – (присл.) краще з мудрим ворогом, ніж з дурним другом. (досл. Мудрий ворог краще, ніж дурний друг.); *dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur* – (присл.) краще мати сто друзів, ніж одного ворога. (досл. Якщо друзів тисяча, то їх мало; якщо ворог один, то їх багато.); *dost evinde başını bağla, düşman evinde tırnağını kes* – (присл.) пов'яжуйте голову в домі друзів і стрижіть нігті в домі ворогів; *düşmana silah gerek, ya düşmandan ırak olmak gerek* – (присл.) ворогу потрібна зброя, або вам потрібно бути далеко від ворога; *kazanırsan dost kazan, düşmanı anan da doğurur* – (присл.) 1. не той ворог, що перед тобою, а той, що за спиною. 2. важкий ворог, як у себе дома та у своїм роді. 3. не все те ворог, що проти тебе йде. (досл. Якщо ти перемагаєш, то здобуваєш друга, а твоя мати народжує ворога); *cahilin dostluğundan, alimin düşmanlığı iyidir* – (присл.) не бійся розумного ворога, а бійся дурного приятеля (досл. Ворожеча вченого краще, ніж дружба невіглаха); *mal adama hem dost, hem düşmandır* – багатство може бути як другом, так і ворогом для людини; *su uyur, düşman uyumaz* – (присл.) 1. ворог не спить і спокою не дає. 2. злий ворог не спить. 3. ворог не спить – він тільки чекає нагоди. (досл. Вода спить, ворог – ні.); *düşman düşmana rahmet okumaz* – (присл.) ворог, як змія: тихо повзе, але смертельно кусає. (досл. Ворог не знає пощади); *deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun* – (присл.) нема гіршого ворога, як дурний розум. (досл. Краще мудрий ворог, ніж божевільний друг); *eski düşman dost olmaz, olsa da dürüst olmaz* – старий друг – краще нових двох, а старий ворог – гірше нових двох. (досл. Старі вороги – не друзі, а якщо і друзі, то нечесні); *borç vermekle, düşman vurmakla* – давати гроші в борг, полювати на ворогів; *dost için ölmeli, düşman için dirilmeli* – (присл.) 1. ворог не вартує сльози друга. 2. ворогові

не кланяйся, а друга не зраджуй. (досл. Потрібно помирати за друзів, а воскресати за ворогів); *sen dost kazan; düşman ocağın başından çıkar* – (присл.) справжній ворог – це той, хто видає себе за друга. (досл. Ти знаходиш друга, а ворог виходить з глибини душі); *sen kazan da düşmana kalsın* – (присл.) ворог сміється, коли ти плачеш. (досл. Не треба полишати працю, бо ворог завжди чатує поруч.); *düşmanın karınca ise, kendini merdane tut* – навіть якщо твій ворог мураха, тримайся героєм перед ним; *düşmanın karınca ise, sen fil farzet* – (присл.) не бий ворога, доки не пізнаєш його сили. (досл. Навіть якщо твій друг мураха, вважай її слоном.)

Також доволі поширеною дефініцією на позначення поняття ВОРОГ є лексична одиниця *hasım*: *hasım* – 1. ворог 2. протилежна сторона в грі, випробуванні або змаганні; *hasımsan* – залятий ворог; *hasımlık* – ворожість, суперництво, неприязнь; *hasımane* – 1. ворожість 2. ворожнеча; *hasım hareket* – ворожі дії; *hasım taraf* – 1. ворожа сторона. 2. ворог; *hasım ağzına ot tıkmak* – примусити ворога замовкнути; *at ver hisim ol, kız ver hasım ol* – (присл.) дай серцю волю – заведе в неволю, а ворогам – радість. (досл. Дай коня – і ти будеш родичем, дай дівчину – і ти будеш ворогом.); *Hasımını küçük gören yenilmeğe mahkumdur.* – (присл.) не бий ворога, доки не пізнаєш його сили. (досл. Той хто недооцінює ворога, вже приречений на невдачу.); *hasımın sitemini anlamamak/hasıma sitemdir* – найкращий удар по противнику – не помічати його нападів.

Менш поширеним поняттям на позначення поняття ВОРОГ є вираз *karşı kimse*: *karşı kimse* – супротивник; той, хто стоїть у когось на шляху; *karşıt* – цілком протилежний за характером і станом; *karşıtçı* – той, що протистоїть; *karşıt-duygu* – антипатія; *karşıtlaşmak* – протистояти; *karşıtlık* – протистояння.

Також є лексичні одиниці, які найменш поширені для позначення поняття ВОРОГ: *yağ* – ворог; *antagonist* – ворог; той, хто протистоїть іншим; *antagonizm* – антагонізм, протистояння, антипатія; *rakip* – суперник, ворог, конкурент; *Rakip olsun de ne yüzden ölürse olsun.* – нехай супротивник помре, неважливо чому; *muhelif* – 1) той, хто виступає проти думки, поглядів або громадського руху+ 2) опонент, противник.; *muhalefet* – протидія; *muhalefetçi* – опозиціонер.

На наступному етапі нашого дослідження звертаємось до побудови номінативного поля концепту ВОРОГ у турецькій мовній картині світу. Методику побудови номінативного поля концепту у своїй праці описали мовознавиці Голик С. В. та Станко Д.В., на думку яких номінативне поле –

це упорядкована сукупність мовних засобів, які репрезентують концепт у певний період розвитку суспільства та представлена одиницями різних частин мов. Номінативне поле зазвичай є неоднорідним, складається з ядра, медіальних зон та периферії [10, с. 5–7].

Колегаєва І. М. у своєму дослідженні виділила чотири основних етапів конструювання номінативного поля для вербалізованого концепту, а саме: 1) Вилучення із репрезентативних лексикографічних джерел номінативних одиниць, що семантично споріднені із ключовою лексичною одиницею-назвою концепту. 2) Дефініційний аналіз номінативних одиниць із метою виокремлення ключових сем, які в різних словниках можуть бути виражені кількома неідентичними дефініційними ознаками. 3) Аранжування ключових сем за їхнім смисловим потенціалом: ЩО називається, ЯК характеризується, ЯКІ трансформації відбуваються в межах досліджуваного поля. 4) Структурування поля на ядро, медіальну зону і периферію [11, с. 121–127].

Іменникове поле концепту – це систематизована сукупність мовних засобів, що відображають концепт у певний історичний період. Воно має неоднорідну структуру, що включає ядро, проміжні та периферійні домени. У процесі його побудови аналізуються лексичні одиниці, визначаються важливі значення та систематизуються. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти мовну репрезентацію концептів та їхню динаміку в мовній картині світу.

Номінативне поле це сукупність усіх наявних лексем, які будуть репрезентувати певний концепт у свідомості носія мови. Під час побудови номінативного поля концепту, ми будемо зосереджуватись на виявленні прямих номінацій концепту ВОРОГ.

Ядром номінативного поля концепту ВОРОГ будемо вважати лексему *düşman* оскільки репрезентована найбільшою кількістю лексичних одиниць (загалом – 23). Звернувшись до Великого тлумачного словника турецької мови [12], ми виявили, що лексема *DÜŞMAN* має наступні значення: 1) ворог; 2) той, хто бажає комусь зла, ненавидить його, намагається завдати йому шкоди; 3) держави, які перебувають у стані війни між собою, громадяни цих держав, як цивільні так і військові; 4) сторони, які мають розбіжності у своїх поглядах, які можуть призвести до конфлікту; 5) людина, яка ненавидить та відчуває огиду до певних речей.

Лексема *düşman* не є єдиною для вербалізації концепту ВОРОГ. До прямої номінації

даного концепту ми відносимо вісім лексем: *yağı* – ворог (архаїчне, стилістично марковане слово, яке трапляється в епічних або історичних текстах); *hasım* – 1. противник, 2. ворог, 3. протилежна сторона у конфлікті або судовому процесі; *antagonist* – 1. антагоніст, 2. ворог, 3. особа, що активно протистоїть іншим; *rakip* – 1. суперник, 2. конкурент, 3. ворог (у змагальному чи професійному контексті); *muhalif* – той, хто виступає проти думки, ідеології або політичного руху; *karşı kimse* – 1. супротивник, 2. той, хто стоїть на шляху або протистоїть комусь; *karşıt* – цілком протилежний за характером чи сутністю; *karşıtıcı* – той, хто виступає проти когось або чогось; *muhalefetçi* – опозиціонер, противник чинної влади чи ідеології.

Номінативне поле даного концепту є доволі багатограним та складається з ядра, прямих номінацій та периферії. Ядром будемо вважати лексему *düşman*. До прямої номінації входить 9 іменників, які також виражають поняття ВОРОГ. До периферії належать словосполучення типу «іменник-прикметник», фразеологічні та ідіоматичні вирази.

До периферії номінативного поля концепту «*düşman*» входять 9 іменників, що позначають абстрактні стани, властивості або форми виявлення ворожості: *hasımlık* – 1. ворожість, 2. суперництво, 3. неприязнь; *hasımane* – 1. ворожість, 2. ворожнеча; *karşıtlık* – протистояння; *karşıtduygu* – антипатія; *antagonizm* – 1. антагонізм, 2. протистояння, 3. антипатія; *muhalefet* – протидія; *rakiplik* – ворожість; *yağılık* – 1. ворожість, 2. неприязнь; *düşman kuvvetleri* – ворожі сили.

Окрім абстрактних іменників ми віднесли до периферії 9 складних словосполучень та прикметниково-іменникових конструкцій, які уточнюють характер ворога: *hasımsan* – заклятий

ворог; *amansız düşman* – смертельний ворог; *ana düşman* – заклятий ворог; *baş düşman* – давній ворог; *can düşmanı* – найлютіший ворог; *rakipsiz* – той, хто немає конкурентів чи суперників; *ezeli rakip* – заклятий суперник/ворог; *dişli rakip* – лютий/грізний ворог; *başlıca rakip* – головний суперник/ворог.

Також концепт *düşman* активно реалізується у фразеологічних та ідіоматичних конструкціях. Нами було виділено 22 лексичні одиниці, які належать до периферії, а саме: *düşman çatlamak* – злити ворогів і викликати заздрість своєю доброю поведінкою та досягненнями; *düşman başına* – (вр.) нехай це впаде (перепаде) на голову ворога; *düşman olmak* – починати таїти образу; *düşman düşmana gazel okumaz* – (вр.) від ворога можна очікувати лише зла/від ворога добра не чекають; *düşmanı püskürtmek* – розгромити ворожі сили та відкинути їх назад; *düşmanın ileri hatları* – сили, відправлені ворогом на фронт; *düşmanı kesilmek* – бути ворогом, прикидатись ворогом і займати позицію; *düşman ağzı* – наклеп; *düşman düşmanın halinde anlamaz* – (вр.) ворог думає, що сильніший ніж є насправді (досл. Ворог не зрозуміє становище свого противника); *düşmanı topun namlusunda görmek* – битися з ворогом особисто, стріляти і вбивати ворога впритул (досл. Бачити ворога у дулі гармати); *düşman eline düşmek/geçmek* – потрапити до рук ворога; *düşman gözüyle bakmak* – вважати когось ворогом/вбачати ворога у комусь; *düşman ile teslim mukavesi* – акт капітуляції; *düşmanı oyalamak* – сковувати ворога; *düşmanı önlemek* – випередити ворога; *düşman sınıfları* – ворожі класи; *düşmana sokulmak* – зближуватись з ворогом/контактувати з ворогом; *düşman eteğini altından çıkar* – (вр.) ворог може з'явитись

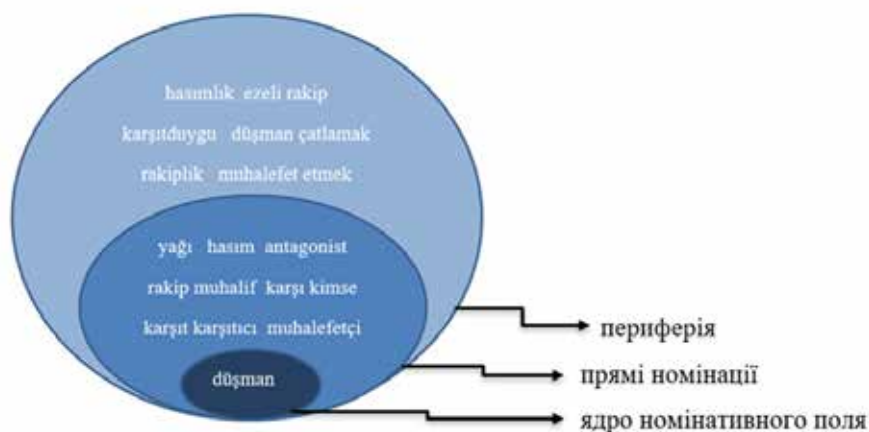

Рис. 1. Номінативне поле концепту ВОРОГ

навіть з-під землі (досл. Ворог вилізе навіть з-під підошви; *hasım hareket* – ворожі дії; *hasım taraf* – 1. ворожа сторона. 2. ворог; *hasım ağzına ot tıkmak* – примусити ворога замовкнути; *muhalefet etmek* – виступати проти когось.

Для вербалізації ворожих намірів нами було виділено 7 дієслів, а саме: *çatlamak* – тріскатись від злості; *kesilmek* – ставати ворогом; *bakmak* – дивитись як на ворога; *geçmek* – переходити на сторону ворога; *püskürtmek* – відкинути ворога назад; *oyalamak* – затримувати ворога; *yağdılamak* – ворогувати з кимось. Провівши аналіз фразеологічних одиниць з компонентом ВОРОГ та лексичними одиницями, які утворюють номінативне поле даного концепту, ми можемо визначити, що у турецькій концептосфері концепт ВОРОГ – це : 1) ворогу у прямому значенні даної лексики; 2) протилежна/опозиційна сторона; 3) прояв антипатії до когось; 4) опис того, хто вороже ставиться до кого/чого-небудь; 5) акт беззастережної здачі, визнання поразки у війні чи конфлікті; 6) опис дій, які можуть бути скоєні з ворогом.

Отже, концепт ВОРОГ у турецькій мовній картині світу представлено багатограним номінативним полем, в центрі якого розміщена лексема *düşman*, яка є ядром номінативного поля, оскільки вона була репрезентована найбільшою кількістю лексем. Проте, вона не є єдиним варіантом для вербалізації даного концепту. До прямої номінації також входять інші лексеми, наприклад: *yağı*, *hasım*, *rakip*, *muhallif*, *karşıt*.

Важливо підкреслити, що крім іменників, номінативне поле концепту доповнюється словосполученнями та фразеологічними чи ідіоматичними одиницями, які передають динаміку та

інтенсивність, наслідки та форми прояву ворожечі по відношенню до когось. Найбільшою уваги заслуговує фразеологічний рівень реалізації концепту, адже саме він демонструє глибину культурно-семантичного наповнення поняття ворог у турецькому світогляді.

Отже, номінативне поле концепту ВОРОГ у турецькій мові – це складна структура, яка охоплює як основні, так і периферійні лексеми та вирази, які разом дають можливість побачити багатогранність цього культурного поняття.

Дослідження концепту ВОРОГ у турецькій мовній картині світу виявило його складну та багатогранну природу. Аналіз лексем, таких як «*düşman*», «*hasım*» та «*yağı*», показує широкий спектр значень та конотацій, пов'язаних з цим концептом. Значна кількість прислів'їв (26), ідіом (12) та сталих виразів (13), що містять ці лексеми, підкреслює важливість концепту ВОРОГ у турецькій культурі. Когнітивні дефініції цих лексичних одиниць розкривають його через уявлення, асоціації, емоції та знання, які носії турецької мови пов'язують з цим поняттям, виявляючи такі ключові риси, як ненависть, ворожість, злість, бажання нашкодити, протистояти та суперничати. Прислів'я та приказки, що містять лексеми, котрі репрезентують концепт ВОРОГ, відбивають народну мудрість та досвід, а також певні історичні аспекти. Це дослідження дозволяє нам краще зрозуміти, як уявлення про ворога, закріплені в мові, впливають на світогляд носіїв мови, а також підкреслює актуальність цього концепту в сучасному світі, зокрема в контексті подій, які стосуються багатьох аспектів соціального життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу *Мовознавство*. 2009. № 2. С. 3–10.
2. Мунтян Л. В. Концептуальний аналіз та методи дослідження вербалізованих концептів *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2013. Вип. 33. С. 103–105.
3. Chervinchuk A. Концепт «ворог» : репрезентація в українській воєнній документалістиці (2015–2018 рр.) *Вісник Львівського університету*. Серія : Журналістика. 2021. Вип. 49. С. 45–52.
4. Басовець І. М. Вербальне увиразнення концепту «ворог» у політичних промовах президентів України та США (П. Порошенка та Д. Трампа) *Актуальні проблеми сучасної іноземної філології : студентський науковий вісник*. Рівне, 2017. Вип. 275. С. 100–109.
5. Кондратенко Н. В. Вербалізація концепту «ворог» в українському політичному дискурсі *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2017. Вип. 16. С. 358–366.
6. Коваленко Г. Концепт «ворог» у фольклорному дискурсі. 2023.
7. Туренко В. Концепт «ворог» у ранньогрецькій філософії : семантика, термінологія та текстуальний аспект *Науковий вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2025. № 1 (37). С. 81–87.
8. Кузьменко О. Концепт «ворог» в інтерпретаційній парадигмі фольклору ХХ століття *Народознавчі зошити*. 2017. № 5. С. 1086–1096.
9. Bartmiński J. *Językowe podstawy obrazu świata*. 3. wyd. Lublin, 2009. 328 s.
10. Голик С. В., Станко Д. В. Методика дослідження номінативного поля концепту. 2019.

11. Колегаєва І. М. Конструювання номінативного поля концепту : етапи та одиниці *Записки з романо-германської філології*. 2018. № 1 (40). С. 121–127.
12. Büyük Türkçe Sözlük. Ankara, Türk Dil Kurumu. URL: <https://sozluk.gov.tr/> (дата звернення: 20.05.2025).
13. Покровська І. Л. Концепт рай у турецькій мовній картині світу *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2013. Вип. 23. С. 350–356.
14. Сіленко Н. В. Вербалізація концепту «праця» в турецькій мовній картині світу *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5 (1). С. 146–150.
15. Тімкова Т. М. Специфіка вербалізації концепту «ДОЩ» у турецькій мовній картині світу. 2020. С. 161–166.